

**Critica lui Eugen Simion – de la dialogul cu Literatura la dialogul cu Sinele [1]
Eugen Simion's Criticism - from Dialogue with Literature to Dialogue with the Self**

Prof. dr. Nicoleta Ifrim,

Facultatea de Litere, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Abstract: *The present article focuses on Eugen Simion's critical approach as revealed within two relevant texts - 'În ariergarda avangardei. Convorbiri cu Andrei Grigor' and 'Dicționarul cronologic al literaturii române vechi', so as to point out his aesthetic perspective when coping with Literature itself.*

Keyword: *Eugen Simion, critical approach, aesthetic values.*

Animată de un puternic spirit estetic, care caută în opera literară interstițiile valorice pentru a configura profilul creatorului de literatură, critica lui Eugen Simion construiește un subtil dialog cu Literatura, pentru a denuda, în adâncul subversiv al discursului critic astfel așezat, un fascinant dialog cu Sinele – este statutul criticului care, întors cu fața înspre textul literar, se autodefineste, în esență, repositionându-se estetic, în egală măsură, față de textul analizat și față de propriile opțiuni. În interviul narativ *În ariergarda avangardei. Convorbiri cu Andrei Grigor*, (Curtea Veche, București, 2012), o „carte vorbită” și scrisă la două mâini, Eugen Simion pledează pentru actul estetic al revizuirii, operate de criticul literar care „trebuie să aibă în ființa lui un Petru care nu se leapădă niciodată de literatură (iar când se leapădă, o face în momente de criză existențială și morală; și, de regulă, se leapădă pentru ca, apoi, să regăsească plin de ferveare și credință literatura!) și un Toma care, îndoindu-se metodic, caută adevărul și până la urmă îl găsește...” [Simion, 2012: 227] Sau, în viziunea sa, un act recuperatoriu al *omului de bine*: „Omul de bine este, înainte de orice, un om moral. Un om pentru care adevărul există. Un om care merge în sensul valorilor, fără să facă din toate acestea un instrument de represiune morală împotriva celorlalți. Tudor Vianu a explicat, cred, în chip convingător morala omului de bine.” [Simion, 2012: 11] Tot aici, strategiile critice sunt explicitate într-un mic manual de poietică: față de Maiorescu, care „face o critică de identificare (estetică) a operei”, sau de Lovinescu și „centripetismul estetic”, lui Eugen Simion îi place să privească și să primească opera ca totalitate: „vreau ca opera să se ofere ca totalitate, în plenitudinea și în complexitatea ei. Pentru aceasta orice meto- dă este, principial, de acceptat dacă mă duce spre ceea ce este esențial în operă, adică spre simbolurile ei.” [Simion, 2012: 184-185] Astfel, „identitatea noastră culturală (națională) depinde [...] de rezistența limbii române, de sistemul cultural (cât este de flexibil, sincron și, totodată, de durabil în timp) și de voința noastră colectivă (insist: colectivă, nu numai individuală) de a cultiva valorile noastre spirituale... Ne așteaptă o lungă bătălie...” [Simion, 2012: 158]

Proiectul critic astfel asumat denudează, în mod necesar, „ideologia” interioară a criticului Eugen Simion, pentru care profilul „criticului creator” se conturează în urma opțiunilor asumate în lectura cărților („scriu despre cărți, nu atac omul care scrie” [Simion, 2012:206]), având „totdeauna mijloace care-i pot corecta astuțiile, idiosincraziile spiritului.” [Simion, 2012: 208] Astfel, perspectivele estetice legitimizatoare dublează consecvent demersul interpretativ, întotdeauna „întors către interior”, oglindind à rebours însuși statutul creator al Criticului care, analizând scriitura altora, vorbește, în esență, despre Sine. În opinia Simonei Antofi, „Eugen Simion practică o lectură ca act de intimitate al gândirii critice cu opera și cu spiritul Celuilalt, pe care-l exersează încercând să-l înțeleagă și pe care-l ia, uneori, drept partener secund de dialog – cel dintâi fiind cititorul căruia criticul i se adresează în nume propriu, asumându-și nu autoritatea vocii sale, cât dreptul de a (se) exprima în numele Celuilalt”. [Antofi, 2008: 82]

Privit din această perspectivă, *Dicționarul cronologic al literaturii române vechi* [2], publicat sub coordonarea generală a lui Eugen Simion, transcrie o opțiune estetică a criticului pentru literatura română veche, dar și construcția valorică interioară a acestuia. Redăm selectiv, pentru frumusețea demonstrației, două secțiuni fundamentale – *Cuvânt-înainte* al lui Eugen Simion și *Notă asupra ediției*, semnată de Laura Bădescu. Pentru Eugen Simion, „Este o lucrare importantă care se alătură *Dicționarului general al literaturii române* (ajuns, acum, la volumul al VI-lea din cele opt prevăzute pentru ediția a doua), *Cronologiei vieții literare românești* (1945–2000) și, desigur, edițiilor integrale din clasicii literaturii române, în seria „Opere fundamentale”, publicate în colaborare cu Fundația Națională pentru Știință și

Artă și Muzeul Național al Literaturii Române. Am explicat în câteva rânduri de ce institutul nostru s-a concentrat în ultimele decenii asupra acestei teme ce necesită, în principiu, timp și specialiști de clasă. Răspunsul este foarte simplu: pentru că este mare nevoie de ele în cultura română. Sunt instrumente fundamentale de lucru în studiul literaturii și, până acum, istoricii literari români, având alte priorități, nu s-au gândit să le facă. A trebuit, în consecință, să le începem noi pe la mijlocul anilor '90 și, în bună parte, le-am dus la capăt, în ciuda părerii – după mine, aberante – că institutele Academiei Române nu trebuie să se ocupe de asemenea lucrări care nu au metafizică și, dacă nu au, nu pot lăsa urme în istoria literaturii. Judecată rea, pentru că nu poți face performanță în istoria literaturii dacă trebuie s-o iei mereu de la zero, adică de la bibliografie și de la data nașterii unui autor. Este nevoie, să mai spunem o dată, de asemenea dicționare, tratate, cronologii care să ofere cititorului român informațiile pe care le caută și punctele de reper atunci când, să zicem, citind un roman românesc, vrea să știe (și ar trebui să știe) câte ceva despre autorul care l-a scris. Pentru a veni în întâmpinarea lui, trebuie să-i facilităm, nu mai încapе vorbă, accesul la aceste informații esențiale și, de ce nu?, accesul la comentariile criticii literare. Mai mult, în toată lumea postmodernă, aceste instrumente de lucru se folosesc de performanțele tehnologiilor de vârf, adică sunt digitalizate și, în acest fel, ajung mai ușor la cititorul care are nevoie de ele. Este ceea ce vom face în curând și noi. *Dicționarul general al literaturii române* și *Cronologia vieții literare românești* au intrat deja în acest proces...

Am făcut aceste precizări pentru că unii nu înțeleg de ce este nevoie de un *Dicționar general al literaturii române* în epoca internetului sau de o *Enciclopedie a literaturii române vechi* ori, cazul de față, de un *Dicționar cronologic al literaturii române vechi* care să consemneze, în mod sistematic, documentele, manuscrisele, tipăriturile, autorii români și străini, copiiștii, tipografii, domnitorii și boierii învățați care au făcut ceva și au lăsat o mărturie despre cultura română de la începuturile ei până la 1830. Laura Bădescu, care a coordonat acest dicționar, lămurește în *Notă asupra ediției* scenariul și coordonatele acestei lucrări. Remarc faptul că scenariul este bogat – începe cu secolele al IV-lea–al X-lea, adică cu procesul de formare a limbii române, și se încheie, în 1830, cu moartea lui Dinicu Golescu și apariția „Curierului Românesc”, acolo unde, în martie 1830, apare poemul *Ruinurile Târgoviștei*, însoțit de o prezentare făcută de Heliade-Rădulescu, două spirite înnoitoare în poezia și gândirea literară. Se încheie o epocă și începe alta în cultura română. *Dicționarul* citat înregistrează, într-adevăr, toate documentele și evenimentele importante petrecute în această lungă perioadă medievală în care literatura propriu-zisă a apărut târziu și s-a manifestat mai totdeauna în interiorul faptelor de cultură. Sunt de reținut câteva elemente din acest scenariu. Mai întâi faptul că el înregistrează toate scrierile apărute în spațiul românesc, inclusiv cele în alte limbi decât limba română, pentru că și ele fac parte din cultura română, chiar dacă sunt scrise în latină, slavonă, greacă. Ideea că, nefiind scrise în limba română, ele nu aparțin culturii noastre nu este de acceptat pentru că în Evul Mediu limbile oficiale erau, înainte de apariția limbilor vernaculare, *latina* în Occidentul european, iar în Orientul european, *latina*, *slavona* și *greaca*. A lăsa deoparte aceste scrieri nu stă în mentalitatea medievală. Istoriile literaturii franceze le cuprind pe toate și pe drept cuvânt. *Dicționarul* nostru procedează în același chip și bine face, pentru că istoria românilor a fost cum a fost și limba română (element, cu adevărat, esențial în identitatea unei culturi) a apărut în forma ei literară târziu. După formarea ei, criteriul limbii devine, într-adevăr, prioritar în clasificarea scrierilor.

A doua însușire a acestei eminente lucrări științifice mi se pare aceea că, în jurul unui document, scriitor, text ș.a., autorii strâng toate informațiile cunoscute până acum: cine le-a descoperit, când și unde, cum au circulat și cine a scris despre ele până azi. Avem, astfel, concentrate elementele esențiale ale unui text cu valoare istorică și culturală. În plus, și acest fapt țin să-l subliniez, textele și evenimentele importante sunt însoțite de citate elocvente din manuscrisul respectiv sau/și din cei care au scris despre ele. O metodă, după părerea mea, inspirată și utilă pentru cititorul postmodern care cu greu ajunge să aibă în mână, să zicem, lucrarea unui învățat german despre Imperiul Otoman în secolul al XVI-lea, acolo unde se află și informații despre locuitorii din nordul Dunării, sau, ca să luăm un exemplu mai aproape de noi, ce scrie călugărul Gavriil, protosul Muntelui Athos, despre sfințirea Mănăstirii Curtea de Argeș, la 15 august 1517, în lucrarea sa *Viața patriarhului Constantinopolului Nifon*, tradusă în secolul al XVII-lea, probabil, de Udriște Năsturel [...]. *Dicționarul* se adresează, în egală măsură, cititorului obișnuit preocupat de medievalitatea culturală românească, dar și specialistului interesat să verifice o dată precisă. Un instrument de lucru de primă necesitate și, pot să adaug, de primă importanță științifică pentru cultura română veche, ca și *Dicționarul general al literaturii române*. El aduce – și acest fapt trebuie reținut –

date inedite în raport cu lucrările de acest gen apărute până acum. Este vorba de o epocă (*Evul Mediu*) care a început să fie citită cu alți ochi în a doua parte a secolului al XX-lea. Istoricii mai noi din Occident au descoperit în ea nu numai scolastica și întunericul spiritual (optica reduționistă a istoriografiei vechi), ci și metafizica și arta ei bogată și variată, numind-o *Epoca Catedralelor*. Oameni învățați și fără prejudecăți (de la Le Goff la Umberto Eco și, după ei, mulți istorici și filosofi) au reușit să risipească într-o oarecare măsură stratul de prejudecăți care a înconjurat multă vreme ideea de medievalitate. Un proces de recuperare și de reordonare a culturii europene care nu s-a încheiat încă. Cel puțin, aici, în răsăritul Europei, unde, sub dominația ideologiilor reduționiste și a mentalităților primare, s-a considerat mai totdeauna că Evul Mediu nu-i decât un lung pustiu al culturii. Nici noi, românii, n-am avut grijă, am impresia, de medievalitatea noastră. Critica estetică a văzut în ea „întunericul răsăritului”, cum zice E. Lovinescu. Este cazul să recitim, din alt unghi și cu alte idei, istoria literaturii noastre vechi. Dacă o citim, observăm că spiritul românesc a găsit forme de manifestare în aceste secole tragice.”

Pentru Laura Bădescu, „*Dicționarul cronologic al literaturii române vechi* adună momentele semnificative ale literaturii noastre, de la primele texte redactate în spațiul românesc, până la 1830. Sunt consemnate cronologic documente, manuscrise, tipărituri, specii literare, domnitori, autori, copiiști, traducători, tipografi, instituții de cultură etc. considerate reprezentative pentru epoca veche și pentru perioada imediat următoare, perioadă integrată de specialiști literaturii române premoderne. În stabilirea pragului cronologic superior, impus în filologia românească de Ioan Bianu prin *Bibliografia românească veche*, s-a avut în vedere elementul de continuitate ilustrat, cu precădere, prin literatura religioasă și cărțile populare. Conceput ca un instrument de lucru destinat în egală măsură specialiștilor și celor care doresc să cunoască în mod obiectiv etapele evoluției literaturii noastre, dicționarul ordonează cronologic texte ce aparțin tuturor variantelor funcționale ale scrisului vechi românesc (beletristică, științifică și juridic-administrativă), în extensia lor religioasă și laică. Nu au fost omise scrierile de expresie slavonă, greacă, latină, aromână ș.a. și nici cele redactate în afara spațiului românesc de autori străini sau expatriați, ce cuprind trimiteri sau descrieri ale acestuia. Prezentarea acestor texte a fost realizată sintetic într-o fișă în care, ținându-se seama de particularitățile fiecăruia, au fost consemnate: data și locul apariției, numele autorului/copistului/ traducătorului, respectiv al comanditarului și/sau al celor care au patronat spiritual și politic realizarea lor, titlul original (în latină, greacă, germană, italiană ș.a.), completat de traducerea lui în limba română între paranteze drepte, și, atunci când acestea au avut un rol în istoria noastră culturală, o succintă prezentare a lor. Revizuirea traducerii titlurilor din limba latină, precum și a tuturor datelor cu privire la opera lui Dimitrie Cantemir îi aparține doamnei Florentina Nicolae. Îi mulțumim și aici. În cazul manuscriselor, au fost identificate colecțiile și bibliotecile din țară și din străinătate (Anglia, Rusia, Franța, Ucraina, Grecia) în care sunt păstrate. [...] Prin intermediul acestor fragmente s-a urmărit redarea momentelor semnificative ale scrisului în cultura română, de la consemnarea primelor manifestări ale literarității până la constituirea speciilor și genurilor literare. Varietatea tematică și de gen a acestor fragmente – ce conțin versuri la stemă și versuri dedicatorii, prefețe originale sau prelucrate după modele ilustre, pilde, encomioane, elemente de ceremonial etc. – ilustrează preocupările și izbânda cărturărească a celor care au contribuit la formarea unei limbi literare și a unei literaturi naționale. Fragmentele au fost redactate după ediții diplomatice sau critice, menționate în *Bibliografia lucrării*. În lipsa acestora, au fost utilizate: *Bibliografia românească veche*, precum și crestomații și antologii realizate după criterii filologice general acceptate. Dicționarul este însoțit de un dosar de receptare a literaturii române vechi, realizat astfel încât să descrie opere și momente reprezentative în reconstituirea ansamblului cultural ce a permis apariția unor specii și genuri literare într-un angrenaj complex în care literatura noastră și-a conturat profilul original, desprinzându-se treptat de sub influența istorică a unor mari culturi. *Dicționarul cronologic al literaturii române vechi* s-a constituit ca temă în planul de cercetare al Colectivului de literatură română veche din cadrul Institutului de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, colectiv alcătuit din Manuela Anton, Laura Bădescu și Dorin Garofeanu. Prezentul volum a avut la bază alte două lucrări elaborate de-a lungul timpului de cercetătorii institutului: *Dicționar cronologic. Literatura română* (1979) și *Enciclopedia literaturii române vechi* (2018). Cum s-au scurs peste patru decenii de la apariția acestui mai vechi dicționar cronologic – primul de acest fel din cultura noastră ce își propunea „urmărirea fluxului continuu al istoriei literare” alocând literaturii de până la 1830 circa 90 de pagini din cele peste 750 de pagini câte însuma volumul –, se impunea ca necesar demersul nostru de completare cu informații noi (unele infirmând vechile cercetări) provenite din studiile de profil consemnate în aparatul bibliografic.”

Note finale

[1] Acest articol a fost elaborat în cadrul proiectului „Soluții digitale inteligente pentru cercetarea și diseminarea literaturii române vechi și premoderne”, acronim INTELLIV, cod PN-III-P4-PCE-2021-0300 finanțat de Unitatea Executivă pentru Finanțarea Învățământului Superior, a Cercetării, Dezvoltării și Inovării (UEFISCDI).

[2] *Dicționarul cronologic al literaturii române vechi*, coordonare generală Eugen Simion, coordonare Laura Bădescu, autori – Manuela Anton, Laura Bădescu, Dorin Garofeanu, Editura Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2021. Cele două secțiuni reproduse selectiv – *Cuvânt-înainte* și *Notă asupra ediției* sunt selectate din prezenta ediție – pp.VII-IX și XI-XIII.

Referințe bibliografice

Antofi, Simona, *Eugen Ionescu tânăr și dilemele criticului*, în *Caiete critice*, nr. 6-7/2008.

Dicționarul cronologic al literaturii române vechi, coordonare generală Eugen Simion, coordonare Laura Bădescu, autori – Manuela Anton, Laura Bădescu, Dorin Garofeanu, Editura Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2021.

Simion, Eugen, *În ariergarda avangardei. Convorbiri cu Andrei Grigor*, Curtea Veche, București, 2012.